

STELE ȘI OBSTACOLE SAU CUM SE CÂȘTIGĂ UN DREPT FUNDAMENTAL

Anda Cadariu

Au trecut doi ani de la apariția volumului *Dimineața actrițelor*, semnat de prietena și colega mea de breaslă, Anca Hațiegan, doi ani despre care pot afirma – din perspectiva pe care mi-o oferă *paraphernalia* cercetătorului-cronicar din secolul XXI, și anume motoarele internautice de căutare și documentare culturală – că au fost marcați de numeroase confirmări ale valorii acestei cărți. Astfel, pe lângă pleiada ecourilor în presa de specialitate de care primul studiu extensiv asupra actrițelor-deschizătoare-de-drum în teatrul românesc nu duce lipsă, el i-a adus autoarei atât nominalizări, cât și două premii importante: Premiul „Ion Negoițescu“ al Revistei *Apostrof* 2019 și Premiul „Alexandru Piru“ al Muzeului Național al Literaturii Române, ediția 2020.

Cu toate că, după cum se poate deduce din cele de mai sus, cercetarea Ancăi Hațiegan nu pare să mai aibă nevoie de recomandări sau de rampe de lansare, am ridicat mână: m-am autosesizat, m-am autoprovocat să-i ofer, pe această cale, vechii mele prietene, un *feedback* la volumul pe care mi l-a oferit cu autograf. Recenzia de față există în virtutea unei relații personal-profesionale atât de prețioase, încât îmi oferă certitudinea că mă pot exprima liber cu privire la deja binecunoscuta carte a Ancăi, fără teama de a răni vreun orgoliu prefabricat, pentru simplul fapt că autoarei îi lipsește cu desăvârșire această trăsătură de caracter.

Dimineața actrițelor este unul dintre cele mai bine documentate și minuțioase studii teatrale pe care le-am citit vreodată. Structurată în șapte capitole, cartea abundă în informații relevante cu privire la parcursul unei lupte câștigate:

nașterea, dezvoltarea și consacrarea unei mișcări, dar și obținerea unui statut – cel de artistă a scenei în societatea paternalistă de secol XIX a Țărilor Române. După cum consemnează în revista *Apostrof* criticul Mircea Moț, „Atenția autoarei se concentrează, în primul rând, asupra actrițelor profesioniste, ca foste eleve ale unor școli românești de muzică și artă dramatică. Pentru Anca Hațiegan o privire asupra spațiului teatral european este absolut necesară pentru a contura contextul în care ființează actrițele noastre. Femeile au fost acceptate pe scenă începând din secolul al XVII-lea, în Anglia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la fel și în Germania, și în Ungaria. Revenind la spațiul românesc, cercetătoarea este pe deplin conștientă de faptul că nu mai are de-a face cu niște diletante, ci cu profesioniste, pe care le privește într-o altă lumină” (Mircea Moț, „Despre *Dimineața actrițelor*”, în revista *Apostrof*, anul XXX, 2019, nr. 10).

Dincolo de perspectiva diacronică pe care o oferă, dincolo de reconstituirea unei hărți marcate de nume ca Frosa Vlasto (Eufrosina Popescu), Caliopi, Ralița Mihăileanu, domnișoara Lang *et. al.*, așadar, dincolo de valoarea de document a acestui volum, el se remarcă prin faptul că, la fel ca această recenzie, reprezintă răspunsul la o autoprovocare. Astfel, după cum însăși autoarea afirmă în *Prolog*, nu a găsit „la noi, nicio cercetare dedicată integral actrițelor, în afara unor biografii răzlețe” (p. 7). Și, mai departe: „E posibil ca cititorul rândurilor de față să ridice deja sceptic dintr-o sprânceană, întrebându-se și întrebând, la rândul său, de ce e oare nevoie ca problematica actriței și, în general, a femeii în teatru să fie abordată în mod separat de cea a bărbatului. La o atare interogație aș replica: pentru că această separație a existat; pentru că prezența femeii în teatru nu a fost de la bun început un lucru de la sine înțeles, nici la noi, nici în lumea occidentală și, de fapt, nici în lumea orientală. Nicăieri. Pentru că teatrul era inițial organizat, la fel ca toată societatea, în jurul bărbatului” (p. 7).

Cele șapte capitole ale acestui studiu care, iată, își asumă inconfortabila (chiar și în ziua de azi) perspectivă feminină asupra celei mai sociale dintre arte, demonstrează, împreună și fiecare în parte, atât o remarcabilă propensiune a autoarei

spre dificila muncă de documentare, cât și talentul său narativ. Cititorii sunt conduși cu o mână sigură prin labirintul sur-selor istorice care atestă etapele și evoluția plină de obstacole a fenomenului analizat, un labirint care ar fi fost mult mai greu de navigat fără acest fir al Ariadnei pe care îl reprezintă harul de povestitoare al Ancăi Hațiegan, probabil cimentat în anii de studiu petrecuți atât ca studentă la Litere, cât și la Teatologie.

Dacă în primele patru capitole autoarea se concentrează pe prezentarea de tip istoriografic, începând cu precursorarele – primele femei care au jucat în limba română, trecând, apoi, în revistă, primele școli românești de muzică și de artă dramatică și pe elevele acestora, care vor marca apariția actriței profesioniste, ocupându-se, apoi, de „Diletantele din Transilvania“ și de „Madam Fany», conducătoare de trupă“, cel de-al cincilea capitol sincopează această poveste despre femeile dedicate scenei, plasând „reflectorul“ asupra Mariei Rosetti, pe care Anca Hațiegan o consideră, după cum arată subtitlul mai sus menționatului capitol, „o pionieră nerecunoscută a criticii teatrale românești“.

Ca orice narațiune bine structurată, și *Dimineața actrițelor* are un punct culminant și un deznodământ, reprezentate de ultimele două piese din acest *puzzle* istoric al câștigării unui drept: legitimizarea prezenței feminine pe scenele românești. Mă refer la capitolul VI și VII („O meserie riscantă“ și „Despre respectul pentru artiste“), care abordează – primul – o parte consistentă a obstacolelor, inclusiv de natură politică, cu care s-au confruntat primele actrițe de la noi, și – al doilea – depășirea acestor obstacole și recunoașterea statutului lor ca artiste, acesta din urmă protejându-le de eventuale și probabile manifestări de dispreț, sancționând acțiuni de *bullying avant la lettre* generate de discriminarea pe criterii de gen și stabilind un cadru care să le permită desfășurarea în bune condiții a activității profesionale.

Primul document atestat istoric care marchează această recunoaștere greu câștigată a unui statut, de altfel, bine-meritat, este, conform Ancăi Hațiegan, un regulament de ordine internă în teatre, emis în 1877, după proclamarea independenței României, de către Ion Ghica, aflat pe atunci

la conducerea direcției generale a teatrelor. Unul dintre articole, intitulat „Despre respectul către artiste“, menționează obligația „domnilor artiști“ de a „respecta și menaja pe artiste-dame din trupa română [...]”; cel mai mic cuvânt sau gest necuviincios sau de dispreț va fi amendat cu asprime de la 10 lei până la pierderea gajului de pe o lună și chiar anularea contractului, după gravitatea necuviinței“ (apud p. 313).

Îmi asum riscul de a părea encomiastică, deși această intenție este departe de mine, și să (re)iterez câteva dintre calitățile acestui volum premiat, calități care, în palmaresul meu personal, îl fac eligibil pentru raftul întâi al lecturilor esențiale din domeniul artelor spectacolului: este o cercetare extrem de minuțioasă și de bine organizată a unui fenomen aproape deloc abordat în textele de specialitate din România; reprezintă, neîndoielnic, munca unei scriitoare cu un remarcabil talent academic și eseistic; are o incontestabilă valoare de document; și, în sfârșit, este un act de curaj, căci cum altfel aş putea numi inițiativa – dusă la bun sfârșit cu succes – de a scrie despre câștigarea de către o minoritate – indiferent care – a unor drepturi fundamentale?

În încheiere, îmi mai ridic o dată propria mână și îmi mai asum un risc: cel de a părea nu doar encomiastică, ci și frivolă, în speranța că nu o fac fără rost. Aș dori, așadar, să subliniez un detaliu care mi se pare semnificativ: Anca Hațiegan face parte din categoria autorilor care au talentul – rar, discret, și care, deci, adesea trece neremarcată – de a da textelor sale titluri atrăgătoare și inteligente. O demonstrează cu prisosință atât studiile și eseurile pe care le semnează în jurnalele de specialitate, cât și primul său volum publicat, *Cărțile omului dublu. Teatralitate și roman în regimul comunist* (Editura Limes, Cluj, 2010). Și, ca o nouă confirmare, ce titlu mai bun decât *Dimineața actrițelor* ar putea avea o carte despre primele stele ale scenei românești?

Anca Hațiegan, *Dimineața actrițelor*, Iași, Editura Polirom, 2019